

ՍԵՎԱԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Էրեբունի և Նուբարաշեն վարչական շրջանների դատախազի տեղակալ,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԴՐՈՒՅԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԲՆՈՐՈՇՄԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՀՀ քրեական օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ «Դրոյիչ է համարվում այն անձը, ով մեկ ուրիշ անձի դրդել է հանցանք կատարելու՝ հանդգելու, նյութապես շահագրգռելու, սպառնալիքի միջոցով կամ այլ եղանակով»:

Դրդչությունն առկա է այն դեպքում, երբ անձը արարք է կատարում՝ այլ անձի մեջ հանցանքի կատարման դիտավորություն, ցանկություն առաջացնելու համար:

Դրդչության համար անհրաժեշտ է, որ անձն իր արարքներով կոնկրետ անձի մեջ կոնկրետ հանցանքը կատարելու դիտավորություն առաջացնի: Ուստի դրդչություն չեն կարող համարվել անորոշ շրջանակի անձանց հանցագործության հակելը, հանցանք կատարելու հրապարակային կոչերը, հանցանքներ կատարելու քարոզչությունը, այս կամ այն հանցագործության նրբությունները, եղանակները սովորեցնելը, անձի անբարենպաստ ազդեցությունն այլ անձի վրա՝ թեկուզև դրա ազդեցությամբ վերջինս հանցանք կատարի և այլն:

Հարկ է նշել, որ որոշ դեպքերում դրդչի արարքը կարող է պարունակել ինքնուրույն հանցակազմ, և այդ դեպքում առկա է իդեալական համակցությունը, ինչը հնարավոր է հետևյալ իրավիճակներում.

1) Իրավաբանական գրականության մեջ առանձնացվում է այն դեպքը, երբ որպես դրդչության եղանակ՝ օգտագործվում է բռնությունը, սպանությունը կամ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու սպառնալիքը: Այս պարագայում հանցավորի արարքը որակվում է որպես մարդու դեմ ուղղված համապատասխան հանցագործություն և որպես մեկ այլ հանցագործության դրդչություն¹, եթե, իհարկե, գործադրված սպառնալիքը չի բացառում դրա ազդեցությամբ կատարված արարքի հանցավորությունը:

Կարծում ենք, որ արարքը համակցությամբ որակելը այս պարագայում ճիշտ չէ: Բանն այն է, որ նշված սպառնալիքները դրդչության միջոց են և ամենակարևորը՝ ընդգրկվում են դրա բովանդակության մեջ. չէ՞ որ սպառնալիքը դրդչության օրենսդրական բնորոշման մեջ արդեն իսկ նշվում է: Ուստի կրկնակի դատապարտման արգելքի վերաբերյալ սկզբունքը չխախտելու համար, այն դեպքերում, երբ դրդչության միջոցը զուտ հանցագործությանը դրդելու միջոց է, և այլ նպատակներ չի հետապնդում, ապա, կարծում ենք, արարքը չպետք է որակել համակցությամբ: Այլ հարց է, երբ սպառնալիքներ ներկայացնողը նպատակ է հետապնդում ոչ միայն հանցագործության դրդել մեկ ուրիշին, այլև իրագործել այլ նպատակներ, օրինակ, նաև ահաբեկել այդ անձին: Նման դեպքերում արարքը պետք է որակել համակցությամբ: Իհարկե, այլ նպատակի առկայությունը պետք է ապացուցվի:

2) Երբ որպես դրդչության եղանակ օգտագործվում է կաշառք տալը, օրինակ՝ երբ անձը կաշառք է տալիս պաշտոնատար անձին իր օգտին որևէ հանցանք կատարելու համար, իսկ վերջինս վերցնում է կաշառքը և կաշառք տվողի օգտին կատարում է այդ հանցանքը: Փաստորեն, կաշառք տվողը, նյութապես շահագրգռելով, դրդում է հանցագործության: Նման դեպքերում կաշառք տվողի արարքը պետք է որակել հանցագործությունների համակցությամբ՝ կաշառք տալ և կոնկրետ հանցագործության դրդչություն, քանի որ կաշառք տալով անձը պաշտոնատար անձին հանցագործության դրդելուց զատ նաև սեփական շահն է հետապնդում:

3) Երբ դրդիչը հանցագործության կատարման է ներգրավում տվյալ հանցագործության համար քրեական պատասխանատվության տա-

● ՕՐԵՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆ Ը 123 2021

¹ Տե՛ս Առաքելյան Ս. Վ., Մկրտչյան Պ. Վ., Հանցագործությունների որակման հիմնախնդիրները, Եր., 2020, էջ 319:

րիքի հասած անչափահասի: Քրեական պատասխանատվության տարիքի հասած անչափահասի կողմից հանցանքը կատարելու դեպքում դրդիչի արարքը պետք է որակվի ՀՀ քր. օր.-ի 165-րդ հոդվածի համապատասխան մասով և որպես այն հանցագործության դրդչություն, որի կատարմանը դրդել է տվյալ հանցագործության սուբյեկտ հանդիսացող անչափահասին:

Կարծում ենք, որ այս դեպքում էլ խախտվում է կրկնակի դատապարտման արգելքը: Փաստորեն անձը երկու անգամ պատասխանատվության է ենթարկվում դրդչության համար: Մեր կարծիքով, հարցի ճիշտ լուծում կլինի հոդված 165-ով նախատեսված արարքը ապաքրեականացնելը և նման դեպքերը զուտ դրդչություն որակելը:

4) Երբ պաշտոնատար անձի կողմից որպես դրդչության եղանակ է օգտագործվում ակնհայտ ապօրինի հրամանը կամ կարգադրությունը, որը հանցավոր բնույթ ունի: Այն դեպքում, երբ պաշտոնատար անձն իր ենթակայի կողմից հանցանքը կատարելու համար վերջինիս տալիս է ապօրինի հրաման կամ կարգադրություն, ով գործում է՝ գիտակցելով այդ հրամանի (կարգադրություն) ապօրինի և հատկապես հանցավոր լինելը, պաշտոնատար անձի արարքը, բացի համապատասխան հանցագործության դրդչությունից, համակցությամբ պետք է որակել նաև ՀՀ քր. օր.-ի 308-րդ (պաշտոնեական լիազորությունները չարաշահելը) կամ 309-րդ (պաշտոնեական լիազորություններն անցնելը) հոդվածով:

5) Երբ անձը շորթման ժամանակ պահանջում է գույքը տիրապետողին իրեն հանձնել երրորդ անձին պատկանող գույքը, այսինքն՝ իրականացնել հափշտակություն: Նշված դեպքում, եթե գույքը հանձնվի նրան, ապա նրա արարքը պետք է որակվի որպես շորթում և հափշտակության համապատասխան եղանակի դրդչություն:

Փաստորեն, այն դեպքերում, երբ դրդչությունն իրենից քրեական օրենսգրքով նախա-

տեսված մեկ այլ հանցանք է ներկայացնում, ապա արարքը պետք է որակել հանցագործությունների համակցությամբ, իհարկե, մեր կարծիքով, միայն այն դեպքերում, երբ բացառվում է կրկնակի դատապարտումը:

Դրդչության հետ կապված մեկ այլ վիճելի հարց է ընդհանրապես հանցակցության սուբյեկտիվ հատկանիշներից մեկի, այն է՝ փոխադարձ սուբյեկտիվ կապի հարցը: Քրեական իրավունքի տեսության մեջ սրա վերաբերյալ ձևավորվել է երկու, կարելի է ասել, նույնիսկ երեք կարծիք: Քրեագետների մի մասն այն կարծիքին է, որ հանցակցությանը բնորոշ է միայն երկկողմանի սուբյեկտիվ կապը²: Մյուսները գտնում են, որ այն պարտադիր է միայն համակատարման դեպքում, իսկ մյուս դեպքերում հնարավոր է նաև միակողմանի սուբյեկտիվ կապը³: Վերջապես, կան քրեագետներ, որոնք կարծում են, որ բավարար է միայն միակողմանի սուբյեկտիվ կապը⁴: Պարզ ասած, հնարավոր են արդյոք իրավիճակներ, երբ կատարողը չի գիտակցում, որ իրեն հանցակցում են (հնարավոր չէ, որ կատարողին հանցակցողը չգիտակցի այդ մասին): Կարծում ենք, որ սուբյեկտիվ կապը կարող է լինել նաև միակողմանի, երբ խոսքը կատարողի և օժանդակողի կամ կատարողի և դրդիչի մասին է, օրինակ՝ անձը տեղեկանում է, որ հափշտակություն է նախապատրաստվում պահեստից և կատարողին օգնելու նպատակով, առանց նրա հետ համաձայնեցնելու, նախօրոք անջատում է պահեստի ազդանշանային համակարգը: Կատարողն առանց որևէ խոչընդոտի հանդիպելու կատարում է հափշտակությունը: Հարց է առաջանում, թե ինչպես պետք է որակել կատարողին օգնող անձի արարքը. չէ՞ որ փոխադարձ սուբյեկտիվ երկկողմանի կապը բացակայում է: Շատերն առաջարկում են արարքը որակել որպես հանցագործության նախապատրաստություն: Բայց չէ՞ որ նախապատրաստության դեպքում հանցագործությունը չի ավարտվում անձի կամքից անկախ հանգամանքներով, մինչդեռ այս դեպքում հանցագործությունն ավարտվում է հենց

² Տե՛ս, օրինակ, Иванов Н. Г., Понятие и формы соучастие в советском уголовном праве. Саратов, 1991, էջ 89:

³ Տե՛ս, օրինակ, Бурчак Ф. Г., Соучастие в преступлений по советскому уголовному праву. М., 1965, էջ 42-45, Трайнин А. Н., Учение о соучастии. М., 1941, էջ 67:

⁴ Տե՛ս Козлов А. П. Соучастие: Традиции и реальность. СПб., 2001, էջ 31:

կատարողին օգնողի կամային ջանքերի շնորհիվ: Ուստի կարծում ենք, որ որոշ դեպքերում, երբ խոսքը դրդիչի և կատարողի, օժանդակողի և կատարողի մասին է, ապա կարող է նաև բավարար լինել միակողմանի սուբյեկտիվ կապը:

Անդրադառնանք դրդիչին, քանի որ այս դեպքում միակողմանի սուբյեկտիվ կապը նրբություն ունի: Հարց է ծագում. արդյոք կատարողը կարող է հանցանք կատարել՝ չկասկածելով, որ հանցագործությանը մասնակցում է նաև դրդիչը, այնպես, ինչպես դա օժանդակողի պարագայում է: Օրինակ՝ լավ իմանալով անձին, նրա բնավորության գծերը, ագրեսիվությունը, դյուրագրգռությունը, բռնություն գործադրելու հակվածությունը՝ դրդիչը նրան պատմում է ապագա տուժողի՝ այդ անձի մասին արված բացասական արտահայտությունների մասին, կամ կեղծ տեղեկություններ է հաղորդում ապագա կատարողին ինչ-որ վատություն անելու՝ տուժողի նախապատրաստվելու մասին՝ այն հաշվով, որ վերջինս այդ տեղեկությունների ազդեցության ներքո կվնասի ապագա տուժողին: Հաշվի առնելով այն, որ դրդիչի հասկացության մեջ նշվում է նաև «... կամ այլ եղանակով» արտահայտությունը, ինչը վկայում է այն մասին, որ դրդչության եղանակների սպառիչ ցանկ չկա՝ վերը նկարագրված եղանակով դրդչությունը լիովին հնարավոր է: Պետք է նաև նկատի ունենալ, որ Էդ. Ադայանի բացատրական բառարանում *դրդել* նշանակում է նաև *ներշնչել*⁵: Նման տեսակետ է արտահայտվել նաև տեսության մեջ, որտեղ նշվում է, որ դրդչությունը կարող է իրականացվել նաև խանդի, վրեժի զգացում առաջացնելով և այլն⁶: Պարզապես նման դեպքերում դրդչությունն ապացուցելը, այն հանգամանքը ապացուցելը, որ անձը մեկ ուրիշին ուղղակի դիտավորությամբ դրդում էր հանցանք կատարելու, անչափ դժվար է, բայց, իհարկե, անհնար չէ, օրինակ՝ կարելի է հաշվի առնել նախկինում տվյալ անձի, այսինքն՝ ապագա կատարողի դրսևորած վար-

քագիծը՝ նրան որոշակի գործողության կատարմանը հակելը դրդողի կամ այլ անձի ազդեցության ներքո և այլն: Նշենք նաև, որ դրդիչը կարող է գործել նաև անորոշ դիտավորությամբ, օրինակ՝ չկոնկրետացնելով, թե տվյալ դեպքում ինչ տեսակի հանցանքի է դրդում: Վերը նկարագրված դեպքում, եթե ապացուցվի, որ դրդիչը հակում էր ապագա տուժողի նկատմամբ որևէ տեսակի բռնություն գործադրելու, ապա նրա արարքը պետք է որակվի որպես փաստացի կատարված հանցագործության դրդչություն:

Դրդիչի մասին խոսելիս անհրաժեշտ է նշել նաև, որ դրդչությունն առկա է այն դեպքում, երբ հանցագործության են դրդում քրեական պատասխանատվության ենթակա անձին: Եթե հանրավտանգ արարքի են դրդում այնպիսի անձի, որը ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության կամ արարքը կատարում է՝ դրա սոցիալական նշանակությունը չգիտակցելով, և դրդողը գիտակցում է դա, ապա առկա է հանցագործության միջնորդավորված կատարում: Եթե դրդողը չի գիտակցում, որ հանրավտանգ արարքի է դրդում այնպիսի անձի, որը ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության, ապա, մեր կարծիքով, նա պետք է պատասխանատվության ենթարկվի դրդչության փորձի համար: Դրա համար էլ քրեական իրավունքի տեսության մեջ առաջարկվել է *դրդիչի* հետևյալ բնորոշումը. «դրդիչ է համարվում այն անձը, որը հանցագործության է հակում այնպիսի անձի, որն ակնհայտորեն ենթակա է քրեական պատասխանատվության»⁷: Կարծում ենք, որ նման բնորոշումը ավելի ճիշտ է արտահայտում դրդչության էությունը, սակայն բավարար չէ:

Դրդչության հասկացության մեջ պետք է արտացոլվի նաև միջնորդավորված դրդչության, որն, ի դեպ, արված է քրեական նոր օրենսգրքի նախագծում, և մյուս իրավիճակը:

Իրենից հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև այն հարցը, թե արդյոք հնարավոր է դրդչու-

⁵ Տե՛ս Էդ. Ադայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» հրտ., Եր., 1976:
⁶ Տե՛ս Мирзоян Валентина Георгиевна, Понятие подстрекательства к совершению преступления в УК Российской Федерации и зарубежных стран, file://C:/Users/DEll/Downloads/ponyatie-podstrekatelstva-k-soversheniyu-prestupleniya-v-uk-rossiyskoy-federatsii-i-zarubezhnyh-stran.pdf
⁷ Տե՛ս Васюков В. В., Виды соучастников в Уголовном праве России., Автореф., дисс., на соиск. учен., степени канд., юрид., наук., СПб, 2008, էջ 7:

թյունն անգործությամբ: Տարածված կարծիքն այն է, որ դա հնարավոր չէ⁸: Կարծում ենք, սակայն, որ դա հնարավոր է: Ճիշտ է այս դեպքում ապացուցման դժվարություններ կարող են լինել, բայց ոչ անհնարինություն, օրինակ՝ պահեստի մոտ գտնվում է մի անձ, որը հայտնի է որպես փորձված գող: Պահեստի պահակը, որը գիտի դա, ճանաչում է նրան և որոշ պատճառներով ցանկանում է, որ նա պահեստից գողություն կատարի, դիտավորությամբ և ցուցադրաբար հեռանում է՝ այդ մարդու մեջ պահեստից գողություն կատարելու դիտավորություն, ցանկություն առաջացնելով:

Վերոգրյալի հիման վրա առաջարկում ենք դրդիչի հետևյալ բնորոշումը. «Դրդիչ է համարվում այն անձը, որը համոզելու, նյութապես շահագրգռելու, սպառնալիքի միջոցով կամ այլ ե-

ղանակով հանցագործության է հակում այնպիսի անձի, որն ակնհայտորեն ենթակա է քրեական պատասխանատվության: Դրդիչ է համարվում նաև այն անձը, որը հրահրել է դրդչության քրեական պատասխանատվության ենթակա անձին կամ մեկ ուրիշին հանցանք կատարելու՝ այդ նպատակով գիտակցաբար օգտագործելով այնպիսի անձի, որն օրենքի ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության կամ գործել է անզգուշությամբ: Եթե անձը մեկ ուրիշին դրդել է հանցանք կատարելու, սակայն չի գիտակցել, որ դրա համար օգտագործում է այնպիսի անձի, որն օրենքի ուժով ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության կամ գործում է անզգուշությամբ, ապա պատասխանատվության է ենթարկվում դրդչության փորձի համար»:

⁸ Ст'и Спасович В.Д., Учебник уголовного права: Вып. 1. СПб., 1863, էջ 173, Тельнов П.Ф., Ответственность за соучастие в преступлении., М., 1974, էջ 89, 11. Гаухман Л.Д., Квалификация преступлений: закон, теория, практика. М., 2001, էջ 216: